Зазиждане живи човѣци въ основитѣ на нови градежи.

Отъ А. П. Стоиловъ.

Покрай вѣрването — всѣки по-голѣмъ градежъ иска жертва — сѫществуватъ специални балади на тая тема въ народната словесность на балканскитѣ народи. Тѣ ще сѫ прѣдметъ на това ни изслѣдване.

Въ 1872. г. излѣзе отъ *Ц. Гинчевъ—Шкипърневъ* балада „Двѣ тополи или неожидана срѣща",[1]) написана по лѣсковско народно прѣдание. Въ основитѣ на моста надъ р. Пѣсчанъ, притокъ на р. Янтра, сѫ зазидани Ненчо и любовницата му Дешка. — Слѣдъ двѣ години *П. Р. Славейковъ* се въсползува отъ прѣданието за Акъ-балдъръ-чешмеси, на пѫтя между Хебибчево и Харманли, и написа хубавата идилия „Изворътъ на Бѣлоногата", обнародвана за пръвъ пѫть въ „Читалище", III. г. Отъ какъ масторитѣ зазидали *сѣнката* на мома Гергана, отъ тогава почнала да линѣе и крѣе, докато най-сетнѣ умрѣла. — А прѣзъ 1875. г. *П. Ивановъ* издаде въ Цариградъ „Стихотворения", между които на стр. 101.—108. е вмѣстена „Балада или Павле Кьопрюсю на Марица, според народното вѣрованиіе". Сѫдържанието на тази балада е това:

Рѣшено било да се направи на р. Марица мостъ, и по този случай се събрали мнозина мастори. Почнали да го градятъ, и гледали по-скоро да го свършатъ. Пръвъ масторъ имъ билъ Павле. Дълго врѣме работили, но работата имъ не спорила, — моста недограждали. Едно утро видѣли, че всичката имъ работа била напусто: мостътъ билъ срутенъ до основитѣ. Нажалили се масторитѣ, а най-вече Павле. Много врѣме мислили за това, но не дохождали до единъ край. Най-сетнѣ единъ отъ масторитѣ, Ради, посъвѣтвалъ Павле да се обърне за помощь към таласъмитѣ. По това врѣме сговаряли се масторитѣ да прѣдупрѣдятъ женитѣ си да не дохождатъ на моста, иначе, която дойде, ще загине. Вечерьта си отишли

[1]) Издава Н. П. Недѣлковичъ, Цариградъ, 1872. г.

всички по домоветѣ нажалени, но най-много отъ всички билъ Павле, като че ли прѣдчувствувалъ, че ще го сполети бѣда. Той легналъ да си отпочине, съ надежда, че ще се успокои. На другия день станалъ рано и бързо-бързо отишелъ при градежа, като забравилъ да прѣдупрѣди жена си за дохаждането ѝ. Жена му тоже станала рано, приготвила обѣдъ, надоила дѣтето си, турила го да спи и занесла най-рано обѣдъ на мѫжа си при моста. Тя весело вървѣла по пѫтя, но, щомъ я видѣлъ Павле, наскърбилъ се и не можалъ да скрие скрѫбьта си отъ нея. Тя го запитала, защо е толкова наскърбенъ, а той ѝ отговорилъ, че прѫстенътъ му мѣновникъ падналъ въ основитѣ на моста и не можалъ да го намѣри. Тя сама се впуснала да го търси, и въ това врѣме масторитѣ захванали да хвърлятъ врѫзъ нея камене, за да я зазидатъ. Изпърво тя мислила, че е шега, но, като виждала, че наистина ще я зазидатъ, почнала да вика на Павле да я избави, защото пеленачето имъ дѣте ще остане сираче. Прѣданието допълня нататъкъ, че масторитѣ направили моста безъ всѣкаква прѣчка, но Павле неутѣшимо оплаквалъ жена си. Посрѣдъ нощь и до сега се слушало, че зазиданата Павлевица вика мѫжа си да я избави; а подъ сводоветѣ на моста околното население и до днесь показва затвърдѣлитѣ капки млѣко, що текли отъ гърдитѣ на нещастната майка, когато я зазиждали.

Пристѫпяме къмъ излагане вариантитѣ отъ народната поезия на балканскитѣ народи.

1. Български варианти.

Най-близъкъ първообразъ на г. П. Ивановата балада, на която токо-що изложихме пò-нашироко съдържанието, е народната пѣсень „Съграждането на Павля Кюприя“ изъ Копривщица. Съдържанието ѝ е това: отъ царя (кой?) пристигналъ ферманъ до селянитѣ (споредъ забѣлѣжка на записвача въ с. Павлово, близу до г. Димотика) да се съберать до 300 мастори и 500 калфи да съградятъ „Павля Кюприя“ на р. Ергене, и, ако не го направятъ, всички ще погуби. Събрали се 300 мастори и 500 калфи; на чело имъ застаналъ първиятъ масторъ Маноилъ, и захванали да градятъ; ала що денѣ градили, нощѣ се събаряло,

„Сѫбарья, темел не фаща.“

Чудили се и дивили масторитѣ, какво да правятъ, мостътъ да се задържи, за да не ги погуби царьтъ. Първиятъ масторъ Маноилъ

имъ прѣдлага да отидатъ на другия день, „света недѣля“, въ селото на черква, да запалятъ свѣщици и да се помолятъ на Бога, дано се темелитѣ (основитѣ) на моста задържатъ. Така и направили. Слѣдъ черковенъ отпускъ, прѣдлага имъ:

„Аiде надире да се повърнем,
Вов тиiа златни черкови,
Пред Бога клетва да дадем,
Кога при кьуприiа да идем,
Коiа маiсторка най-рани
В понедѣлник заран да доде,
Обьад да ни донесе,
В темели да iа вградиме,
Давно се темел зафане,
Кьуприiа да си заградиме.“

Послушали го и му дали клетва, ала не я додържали: като си отишли по домоветѣ, обадили условието на женитѣ си. Маноилъ дома не си отишълъ, а останалъ да мѣри „мермерен камѫк“. На утрото въ понедѣлникъ жената на Маноила приготвила обѣдъ, окѫпала и успала мѫжкото си дѣте, и тръгнала да занесе обѣдъ на мѫжа си при моста. Тя минала прѣзъ срѣдъ махалата на селото и подканяла женитѣ на масторитѣ да я придружатъ, но тѣ ѝ отговаряли:

„Ние штем по теб да додем,
Децата не сме кѫпале,
Обiад не сме зготвиле.“

Тя сама се отправила за моста. Маноилъ, като я видѣлъ, че иде, седналъ на бѣлъ каменъ, нахлупилъ калпакъ до очи, разсукалъ мустаки, поронилъ сълзи до земята и се на Бога помолилъ:

„Боже ле, самогледниче!
Iа даi ми, Боже, iа даi ми,
Силен ми вiатр да духне,
Буен ми дѫждец да валне,
Манците да ѝ расипе,
Назѫт да са повѫрне,
Че ште iа темел туриме,
Сѫс това мѫжко детенце,
Мѫжко детенце Павелчо!“

И наистина, буря се явила, но нищо не ѝ поврѣдило: обѣда довардила и до моста пристигнала. Запитала Маноила, защо е толкозъ загриженъ, а той, слѣдъ двоумѣние, отговорилъ ѝ:

„Еі та тебе, маісторке,
Нали ма питаш, да кажа,
Да кажа, да та не лажа,
Защто сам толкос грижовен,
Грижовен и кахжровен:
— Аз си пржстенат испуснах,
Нашето пржво венчило
Вов таіа вода Ергене,
За тос сам толкос грижовен,
Грижовен и кахжровен.“

Тя му казва да не се кахжри за това: сама ще се впусне въ водата да намѣри пръстена, само да я прѣвържатъ прѣзъ кръста и самичъкъ да държи вжжето. Така и станало. Щомъ се впуснала, въ водата, Маноилъ изпусналъ вжжето, и основитѣ на моста веднага се задържали. Въ това врѣме той извикалъ на масторитѣ да донасятъ камене да я зазидатъ. Отъ основитѣ Маноилица извикала на мжжа си:

„Ако ти не іе за мене жал,
То барем за мжжко детенце,
За мжжко детенце Павелчо.
Като кьуприіа заградиш,
Ти ми пенџурче іостави,
Детенце да ти подоіам.

Желанието ѝ изпълнилъ. Баладата завърщва съ

„Жена темел да фане
Сжс това мжжко детенце,
Мжжко детенце Павелчо.[1])

Г-нъ *Ат. Т. Илиевъ* въ една забѣлѣжка къмъ единъ вариантъ отъ нашата балада изъ Чепино излага съдържанието на подобна отъ с. Сюля-кюй (Харманлийско) подъ насловъ, „Кюприя на Ергенъ-дере“. Манолъ масторъ съ 9 калфи градилъ мостъ, който нощѣ се сипѣлъ. Условили се да турятъ въ основитѣ булката, която най-рано донесе обѣдъ. Калфитѣ казали на булкитѣ си, само Манолъ масторъ не казалъ на либето си Ганка, която дошла най-рано и била зазидана.[2])

[1]) *Ст. К. Стрѣзовъ,* Сбм. XVI—XVII. кн. — Материали — № 6., 142.—143. стр.
[2]) Сбм. II. 76. стр.

По заповѣдь на Суруджанъ-паша, Мануилъ масторъ съ 300 мастора прави на р. Тунджа мостъ, ала що денѣ градятъ, нощѣ се сринва — не можатъ основи да поставятъ. Скърбятъ мастори, най-много Мануилъ, като пръвъ масторъ, че Суруджанъ-паша всички ще избѣси, ако го не построятъ. Мануилъ имъ прѣдлага да обречатъ курбанъ (жертва) на моста,

„Коiато жена наi-рано рани,
И за обiед да доди, хлiаб да донесе,
Неiа ще направим курбан на мосто."

Всички мастори казали условието на женитѣ си, само Мануилъ не казалъ на жена си Тодорка. Тя станала рано на другия день и занесла обѣдъ на мѫжа си. Като я видѣлъ, че иде, почналъ да плаче; попитала го, защо е толкозъ нажаленъ, а той ѝ отговорилъ, че изгубилъ подъ моста вѣнчалния пръстенъ съ алмазенъ камъкъ, и я поканилъ да слѣзе да го търси. Щомъ слѣзла, масторитѣ хвърлили връзъ нея камъне и я зазидали.[1])

По пѫтя отъ Кюстендилъ за Дупница, на 2 часа разстояние, надъ р. Струма е голѣмиятъ „Кадиинъ мостъ". За съграждането му се разказва слѣдното:

„Трима братя майстори правили моста, и го правили дълго врѣме, но не могли да го направятъ, тъй като срѣдния сводъ никакъ не могли да го съставятъ. Най-послѣ разбрали работата, че моста иска курбанъ, жертва. Тогава тримата майстори рѣшили: коя отъ женитѣ на тримата братя доде на другия день най-рано, за да донесе ястие на майсторитѣ, тя да бѫде зазидана въ срѣдния сводъ, като жертва на моста. Тримата братя си отишли вечерьта у дома си; най-малкия нищо не казалъ на жена си, както се били условили, когато пъкъ другитѣ прѣдупрѣдили женитѣ си да не дохождатъ сутриньта на моста. На другия день най-малката снаха отишла на моста най-рано, за да отнесе ястие на майсторитѣ. Тогава майсторитѣ, дѣверитѣ и мѫжъ ѝ, я грабватъ и зазидватъ въ срѣдния сводъ. Когато я застройвали, тя плакала и се молила да я освободятъ, или поне да ѝ оставятъ гърдитѣ и очитѣ навънъ, за да може да дои дѣтето си и да го гледа, което било пеленаче. Майсторитѣ ѝ оставили гърдитѣ и очитѣ навънъ, като я зазидали. Тя дълго врѣме доила дѣтето си и плакала; и до сега тя ужъ вие прѣзъ нѣкои-си нощи, и суевѣркитѣ жени отъ съсѣднитѣ села и

[1]) *Шапк.* I. № 10. — Карнобатъ.

града Кюстендилъ оттрошватъ парчета отъ срѣдния камъкъ на моста, варятъ тѣзи парчета въ вода и пиятъ тази вода, за да иматъ млѣко за дѣцата си".[1])

Това прѣдание е зело широкъ размѣръ и е прототипъ (първообразъ) на всички ония баладни мотиви, които отнасятъ съграждане мостъ надъ р. Струма съ човѣшка жертва, както ще се види отъ долуизложенитѣ варианти.

Мануилъ масторъ съ 200 мастора и 300 калфи правилъ два моста на р. Струма, но що денѣ съграждалъ, нощѣ се срутвало. Прѣдложилъ имъ да сторятъ „віàрѫ и клѐтвѫ";

„Чиѐту лiубе нàі-напреш доіди,
Нàй-напреш доіди, ручòк дунисѐ.
Кье гу зѫгрѫдѝм в средно кѫмàрѫ,
Дѫнò сѫ мòсти, мòсти зѫдѫ́ржѫт".

Всички мастори по домоветѣ си отишли и казали на либетата си, само Мануилъ масторъ не казалъ на жена си; той ѝ порѫчалъ на другия день да извърши сума работи, па тогава да му донесе обѣдъ. Всичко тя свършила нàврѣме, както ѝ порѫчалъ Мануилъ, и му занесла най-рано обѣдъ. Като я видѣлъ Мануилъ, че иде, почналъ да плаче и рѫцѣтѣ си да кърши, но нѣмало какво да прави — заградили я въ срѣдния сводъ. Тя се помолила въ това врѣме, сир. когато я зазиждали, да ѝ оставятъ дѣсната пазуха:

„Дѫ ми бузаіа мѫшкуту дете".

Така и постѫпили.[2])

Масторъ Митре съ 300 мастора и 200 калфи градилъ мостъ на р. Струма, но нощѣ се срутвалъ. Чудилъ се и маелъ се Митре, що да прави, мостътъ да се задържи. Рѣката искала курбанъ. Направилъ условие съ масторитѣ, чиято жена най-рано дойде на другия день да донесе обѣдъ, да я хвърлятъ въ рѣката. Всичкитѣ казали условието на женитѣ си, само Митре не казалъ на жена си, но ѝ порѫчалъ да извърши много кѫщни работи, та тогава да му донесе обѣдъ. Тя дошла съ дѣтето си на моста; Митре скърбилъ,

[1]) *Ефремъ Карановъ*, Нѣколко думи за „Кадинъ мостъ" и за вѣрвания при съграждането нови здания. въ СПсп. VII. 130 стр.

[2]) *Н. А. Н(ачовъ)*, въ „Солунски книжици", I. год. (1891), VIII—X. кн. 208—210. стр. — с. Гайтаниново (Неврокопско).

че е дошла и че ще стане тя жъртва. Едни отъ масторитѣ хвърлили дѣтето ѝ въ рѣката, други — нея, а трети обѣда зимали.[1])

Отъ троица братя мастори най-стариятъ Мануилъ е на чело на дружина, която правила мостъ на р. Струма. Като виждали масторитѣ, че работата имъ не спори, почнали да негодуватъ противъ Мануила че не имъ плащалъ отсърце. Въ отговоръ на това той хвърлилъ въ рѣката товаръ жълтици, толкова жалилъ паритѣ, що имъ плащалъ. Но и съ това мостътъ не се задържалъ. Заклалъ 9 юнеца курбанъ, но и туй не помогнало; сѫщо не помогнали и 200 овци, що хвърлилъ живи въ рѣката. Нататъкъ слѣдва условието на Мануила съ братята му за женитѣ имъ. Когато Струмина невѣста, жена на Мануила, се приготвила на другия день да занесе обѣдъ на мѫжа си, поканила и етървитѣ си да я придружать, но тѣ ѝ казали, че не сѫ готови. Тя сама отишла. Като я видѣлъ Мануилъ, казалъ на братята си, че сѫ обадили условието на женитѣ си. Изведнажъ масторитѣ ѝ измѣрили сѣнката и я зазидали въ моста. Мостътъ се задържалъ, но

„Што си беа тамо маісторьето,
Сите феднага камен паднаа".[2])

Въ единъ вариантъ отъ с. Локорско (Софийско) се разправя сѫщото, както въ послѣднитѣ два варианта за градене мостове отъ Мануилъ масторъ заедно съ дружина. Масторитѣ измѣрили сѣнката на Мануилица и я заградили въ основитѣ. Докато да си отиде, треска я разтресло, гърло я заболѣло и умрѣла. Тя оставила дѣтенце Павелъ:

„Детѐнце вѝка млѐко да цѝца,
Млекòто кàпе низ вѝти мости,
Низ витѝ мости студѐн кàмик".[3])

По порѫка на единъ царь, троица братя правили мостъ, съ условие, ако въ разстояние на три години не го направятъ, ще ги погуби. Работата имъ не спорила: направеното прѣзъ деня, нощѣ се събаряло. Когато най-стариятъ се молилъ на Бога за помощь, чулъ черно пиле да пѣе: „Деіди пò-стари брат маісторе, арно Бога се молиш, туку дури не іа закопаш жива во темѐлите пò-

[1]) Ib. 210—211. стр. — с. Куманичево (Костурско).

[2]) *Рѫкописъ* отъ с. Лешко (Горно-Джумайско), записалъ братъ ми Христо.

[3]) *Цв. Вълчиновъ*, въ Сбм. II. 69. стр.

ма̀лата нѐвеста от брата-ти, не іе чаре да за̀станит тѐмелот“. Това обадилъ на двамата си братя. Съгласили се да кажатъ на жената на срѣдния братъ да имъ донесе на другия день обѣдъ. Тя донесла обѣдъ и я накарали да отиде при темела и да види, защо се не задържва. Отговорила имъ, че дѣтето ѝ Милошъ ще плаче. Тогава мѫжъ ѝ хвърлилъ скришомъ златния си пръстенъ въ темелитѣ и казалъ ѝ да слѣзе да го търси. Щомъ слѣзла, нахвърляли камъни връзъ нея и я заградили. Като разбрала, че я зазиждатъ да се задържи мостътъ, помолила ги да ѝ оставятъ навънъ гърдитѣ, за да дои пеленачето си Милоша. Най-накрай тя проклела моста да се тресе винаги, кога минува човѣкъ прѣзъ него, както тя се тресла за дѣтето си Милоша.[1])

До тукъ изложихме варианти, въ които се разправя за човѣшки жъртви при правене мостове, обаче баладата така сѫщо е локалозувана у насъ и при съграждане нови „градове“, крѣпости, черкви, тъмници и пр. Тукъ излагаме съдържанието и на тия познати намъ варианти.

Троица братя градили градъ „Пергьовъ“, но що денѣ построявали, нощѣ се е сринвало. Мануилъ масторъ направилъ сговоръ съ масторитѣ: чието либе най-рано дойде на другия день да донесе обѣдъ, да го зазидатъ въ основитѣ. Всички мастори казали условието на женитѣ си, само Мануилъ не казалъ на жена си. На другия день Мануилица донесла най-рано обѣдъ и била заградена въ гр. „Пергьовъ“.[2]) — Въ единъ вариантъ изъ Перущица за направата на градъ „Пиргувъ“ се разправя, както въ токо-що наведения, съ нѣкои прибавки, еднакви на по̀-прѣднитѣ варианти за мостоветѣ. Името на най-стария братъ е Михаилъ, който не казалъ на жена си условието. Когато Петкана, Михаилова жена, донесла обѣдъ, попитала мѫжа си, защо е кахъренъ, а той ѝ отговорилъ, защото изпусналъ златния пръстенъ въ основитѣ на града и я помолилъ да се наведе да го търси. Когато тя почнала да го търси,

„Ма̀стур ѝ сьа̀нкѫ примери,
Та Петканѫ зѫгради
Ф Пиргувѫ гра̀дѫ гульамѫ,

та така си града заградилъ, и додѣто го направилъ, Петкана съ душа се раздѣлила.[3]) — Въ другъ вариантъ изъ Пирдопъ се раз-

[1]) *М. К. Цъпенковъ,* Прозаически разказъ въ Сбм. II. 208. стр. — Прилѣпъ.
[2]) *Илиевъ Сб.* № 304. — Стара-Загора.
[3]) *Сп. Гълъбаровъ,* въ СбМ. IX. 76.—77. стр.

правя сжщото, както въ перущичкия, само не се споменува, кой градъ градили 70 мастора съ 80 чирака, на чело на които е Манолъ първъ масторъ. Когато Манолъ видѣлъ жена си Петкана да му носи най-рано обѣдъ,

„От далече сос глава свиваше,
От близо сос рака мааше,
Давно го види Петкана,
Та назадъ да се повжрне",

но тя го пакъ не видѣла. Нататъкъ слѣдва епизодътъ съ пръстена. Слѣдъ като я заградилъ, обръща се къмъ Манола така:

„Либе Маноле, Маноле!
Не свиди ли ти се, либе ле,
Барем за жаден Павелко,
Че го сам воф льулки приспала!"[1])

Споредъ трети вариантъ Мануилъ съ 200 мастора и 300 калфи гради „градж Пируджъ", и нататъкъ, както въ пирдопския вариантъ, само че такъвъ завършекъ нѣма. Името на Мануилица е Тодорка.[2]) Такъвъ е вариантътъ и изъ с. Арда (А.-Челебийско) за съграждането на „Бѣлата града". Въ него не се споменува името на мжжа (мастора) на зазиданата невѣста Стояна. Тя се отправила съ молба къмъ масторитѣ съ тия трогателни думи:

„Извадите ми десната биска,
Га ми заплаче мàлуну деатеа,
Дунисаіте гу да си гу хранеам."[3])

Еднакъвъ на горния е вариантътъ и изъ с. Устово (Ахъръ-Челебийско). Името на зазиданата невѣста е Струна.[4])

Обложили се троица братя да направятъ „Смилена града" до р. Струмджа (= Струма?), но изработеното прѣзъ денѣ, нощѣ се събаряло. Чудили се троицата братя, какво да правятъ, градътъ имъ да се задържи. Насънѣ имъ се явило: чиято жена дойде сутриньта

[1]) *В. П. Дюлгеровъ,* въ СбМ. II. 72 стр.

[2]) *Н. Стойковъ,* въ СбМ. XIV. 4.—5. стр. — Габрово.

[3]) *Хр. П. Константиновъ,* въ СбМ. II. 78. стр. Въ А.-Челебийско — Родопитѣ — тази пѣсень е много разпространена. Въ с. Лѣски (Конушка оксли̇я — крайще въ Рупчосъ) градътъ се казва *Сминдела.* Ср. *Ил.* сб. 393. стр.

[4]) *Ст. Н. Шишковъ,* въ СбМ. III. 81. стр.

най-рано да донесе обѣдъ, нея да поставятъ въ основитѣ, така градътъ ще се задържи. По-старитѣ братя обадили вечерьта условието на женитѣ си, а най-малкия Манолъ не обадилъ на жена си. Нататъкъ слѣдва епизодътъ съ пръстена. Като зазидали Манолица, тя попитала мжжа си, кой ще й храни мжжкото дѣте. Отговорилъ й, че за него ще се грижи сестра му, а за другитѣ — горското пиле. По желание, извадилъ й лѣвата гърда да сучи мжжкото й дѣте. Дѣто й била лѣвата гърда, тамъ извиралъ студенъ кладенецъ и текло прѣсно млѣко.[1])

Манолъ масторъ градилъ кале (крѣпость) въ Пазарджикъ.

„Динѐ гу Манолъ градеши,
Нуще са кале ронеши,
Ронеши, тж са сриваши.“

Седналъ да плаче, че ще му отиде главата, ако го не направи. Пжтници по пжтя вървѣли и го питали, защо плаче, а той имъ отговорилъ:

„Пжтници кале друмници!
Га ма питати, да кажа:
Заградихъ града гулямa,
Града гулямa — широка,
Джлбока града Тируза;
Диня си града градихми,
Нуще са града ронеши,
Ронеши, та са сриваши,
Чи ша ми зематъ главата“.

Пжтницитѣ му казали, че калето иска жъртва. Събрали се попове и кметове, ходжи и чорбаджии, та рѣшили: чиято булка най-рано дойде да донесе обѣдъ, нея курбанъ да принесатъ. Нататъкъ слѣдва познатото мѣсто. Жрѣбието се паднало на Тодорка, жена на Манола. Въпрѣки това, че мжжъ й поржчалъ да опере, да измаже и измие сараитѣ и да окжпе дѣтето си, та па тогава да готви обѣдъ и на калето да го донесе, тя всичко ўврѣме свършила и се упжтила за крѣпостьта, като подканвала съсѣдкитѣ си да я придружатъ. Послѣднитѣ й отговаряли, че тя да отивала, а тѣ по̀сетнѣ щѣли да тръгнатъ, но щѣли да я стигнатъ. Тодорка сама отишла на калето. Слѣдва епизодътъ съ пръстена. Като я заграждали, ни дума не продумала. Крѣпостьта се задържала.[2])

---

[1]) *М. Тумбевъ*, въ СбМ. 75.—77. стр. — Чепинско.
[2]) *Бонч.* № 18. стр. 31.—33. — Разградско.

Краль Вълкашинъ градилъ крѣпость на Дунавъ, ала не могълъ да постави основи. Сговорилъ се съ братята си да зазидать отъ женитѣ си оная, която най-рано донесе обѣдъ. Двамата по̀-стари братя казали условието на женитѣ си, а най-малкиять не казалъ на жена си Матруна. Нататъкъ слѣдвать познатитѣ мѣста както въ горния вариантъ. Като я зазиждали, Матруна помолила масторитѣ да ѝ оставять гърдитѣ да дои пеленачето си Петрунъ. Доила го три години.[1])

Деветина братя градили крѣпость, ала работата имъ отивала за̀лудо: що денѣ градили, вечерь се сривало. Най-малкиять брать, масторъ Манолъ, най-многю се чудилъ, какво да прави. Присънило му се, че крѣпостьта иска курбанъ; съобщава на братята си и свързали познатото условие за женитѣ си. Жрѣбието и тукъ се паднало на Манолица. Поканила етървитѣ си да занесать дружно обѣдъ на мжжетѣ си, но тѣ почнали да ѝ се извиняватъ, че не могать да дойдать заедно съ нея, подъ прѣдлогъ, че едната глава болѣло, другата разтресло, и т. н. Слѣдва нататъкъ епизодътъ съ пръстена. Като почнали да я зидать, мислила, че е шега, но когато я зазидали до мишки, тогава дори повѣрвала. Помолила Манола да ѝ остави дѣсната гърда отвънка, за да кърми мжжкото си дѣте, кога заплаче.[2])

Еднакъвъ на горния е и вариантътъ отъ Струга (?), само че въ него нѣма поканата на зазиданата Струмница невѣста, жена на масторъ Манолъ, къмъ етървитѣ ѝ.[3]) Такива сж и вариантитѣ изъ Дебърско,[4]) Копривщица[5]) и Баракли-Джумая.[6])

Троица братя правили черква св. Мария, но трудътъ имъ отивалъ за̀лудо: що денѣ градили, нощѣ се срутвало. Манолъ масторъ имъ прѣдлага вече повтореното нѣколко пжти условие. Жената на Манола, Струмна невѣста, дошла най-рано на градежа. Масторитѣ ѝ измѣрили сѣнката и я зазидали въ основитѣ. По пжтя на връщане я разтресло „люта треска". Като дошла дома си, на свекърва си казала часъ по̀-скоро да постеле рогозка, че не можала на крака да стои. Докато да легне, душата ѝ излѣзла; помолила свекърва си да повикать Манола да се видять.[7])

---

[1]) *В. Качан.* № 120. — с. Василевци (Софийско).
[2]) *Н. А. Н*(ачовъ), въ „Солунски книжици", VIII.—X. 212.—213. стр. — Сѣрско.
[3]) *Мил.* № 162., стр. 253.—254.
[4]) *Ястр.* Сб. 55 стр., 1 изд.; сжщата у *Икон.* № 175. — Зазиданата е жена на Марко.
[5]) *Ст. К. Стръзовъ,* op. cit. 141.—142. стр.
[6]) *Н. А. Н*(ачовъ), op. cit. 211.—212. стр.
[7]) *Верк.* Ж. п. № 7., 11.—12. стр. — Сѣръ.

Мита вдовица правила тъмница съ откупенитѣ си затворници. Деветь години работили, но всичко напраздно:

„Деня правятъ, нощя пада“.

Докато не зазидали въ основитѣ ѝ нейния синъ Иванчо, не можали да поставятъ основитѣ.[1])

Баладата за зазиждане живи люди или сѣнкитѣ имъ въ основитѣ на нѣкои градежи, като мостове, градове, крѣпости, черква тъмница, и пр. е позната досега изъ Българско въ слѣднитѣ мѣста: Копривщица (2 варианта), с. Сюля-кьой (Харманлийско), г. Карнобатъ, Кюстендилско, с. Гайтаниново, (Неврокопско), с. Куманичево (Костурско), с. Лешко (Горно-Джумайско). с. Локорско и Василевци (Софийско), г. Прилѣпъ, г. Стара-Загора, г. Перущица, г. Пирдопъ, г. Габрово, с. Арда и Лѣски (Ахъръ-Челебийско), г. Устово, Чепино, Разградско, Сѣрско, г. Сѣръ, г. Струга, Дебърско и Баракли-Джумайско, — всичко 26 варианта. Като прибавимъ при тѣхъ още 2, съобщенията на г. *В. Кжнчовъ* отъ Враца и *Хр. Мангжровъ* отъ Сопотъ, че въ първия отъ тия градове се пѣлъ такъвъ вариантъ за мостъ, и въ втория — за крѣпость (отстоеща 2 ч. отъ Сопотъ, която въ пѣсната се именува „града Пергюна“), възлизатъ на 28 варианта. Отъ тѣхъ въ 10 варианта, а именно въ коприщенския, сюло-кьойския, карнобатския, кюстендилския, гайтаниновския, куманичовския, лешковския, локорския, прилѣпския и врачанския се разправя за градене мостове; въ 8: — въ старозагорския, перущичкия, пирдопския, габровския, ардайския, лѣския устовския и чепенския — за „градове“; въ 8 специално за крѣпости: въ разградския, василевския, сѣрския, стружкия, дебърския, коприщенския, бараклиджумайския, и сопотския; въ 1 (изъ Сѣръ) — за черква и въ 1 (панагюрския) за тъмница. Подъ „градъ“ тукъ трѣба да разбираме крѣпость, а не както днесъ се разбира градъ (Burg, château). Старитѣ славѣни често градили крѣпости между лѣсове и води, които имъ служили за отбрана отъ неприятели. Такива крѣпости наричали *градове*.[2])

Българскитѣ варианти навредъ прокарватъ основната мисълъ: градежътъ не се задържа (обикновено нощѣ се срутва), защото иска човѣшка жъртва. Загриженъ е най-много за несполуката първиятъ масторъ, именуванъ въ 19 вар. (Маноилъ, Мануилъ), въ 1 Митре, въ 1 Михаилъ и въ 1 Вълкашинъ, а въ останалитѣ —

---

[1]) *Мил.* № 98., стр. 144. — Панагюрище.

[2]) *J. Šafařík,* Slov. Starožitnosti I. 584. стр.

неопрѣдѣлено, защото или му е заповѣдано отъ „царя“, съ условие, ако не направи градежа, ще убие него и дружината му, или же облогъ е сторилъ. Черно пиле (прилѣпския вар.), насънѣ (чепинския и изъ сѣрско вар.), пѫтници (разградския вар.) обаждатъ на първия масторъ да се зазида въ основитѣ на градежа жива булката на едного отъ масторитѣ. Прѣдварително масторитѣ правятъ условие помежду си да не обаждатъ на женитѣ си и да зазидатъ оная, която първа донесе обѣдъ на другия день при градежа. Всички прѣдупрѣждаватъ женитѣ си, само първиятъ масторъ или Мануилъ масторъ не прѣдупрѣждава жена си. Той ѝ наброява сума работа да извърши на опрѣдѣления день, споредъ нѣколко варианта, та па тогава да му донесе обѣдъ. Тя става рано и ўврѣме всичко привършва и се упѫтва да му занесе обѣдъ на градежа, като подканва и етървитѣ или комшикитѣ си да я придружатъ. Послѣднитѣ ѝ се извиняватъ, че не били готови, та ще закъснѣятъ. Като я вижда Мануилъ (първия масторъ), че иде, нахлупва калпакъ до вѣжди и захваща да жали, че ще загине. Даже въ копривщ. вар. той се моли на Бога, дано духне силенъ вѣтъръ и завали, та ястията да се разсипатъ, и тя да се върне назадъ, или както е въ пирд. вар. отдалечъ ѝ маха съ глава да се върне, но реченото се изпълнува: дохожда първа на градежа. Тя забѣлѣзва мѫжа си, че е кахъренъ и го пита. Той ѝ казва, че ужъ вѣнчалния прѫстенъ изгубилъ въ основитѣ и не може да го намѣри. Тя сама се впуска да го дири, и въ това врѣме масторитѣ я зазиждатъ. Въ локорския, лешковския и изъ Сѣръ вар. измѣрената сѣнка на Мануилица е зазидана. Прѣди да прѣдаде душа нещастната зазидана невѣста (Манолица, Ганка, Струмна, Петкана, Тодорка, Стойна, Струна, Матруна, Струмница), моли масторитѣ да ѝ оставятъ отвънъ гърдитѣ, за да дои пеленачето си дѣте (Павелъ, Милошъ, Иванчо).

Важни сѫ особноститѣ на лешк. вар.: като не сполучилъ съ товаръ жълтици, 9 юнеца и 200 овци, тогава само се рѣшава да зазида сѣнката на жена си. Характерна е и клетвата на зазиданата невѣста въ прил. вар.: да се тресе винаги мостътъ, когато минува човѣкъ по него, както се тя тресла за дѣтето си Милоша.

Относително имената на мостоветѣ, градоветѣ, крѣпоститѣ и пр. въ изложенитѣ варианти, ще направимъ слѣднитѣ бѣлѣжки: Въ копр. вар. (1) се говори за „Павля кюприя“, както и въ баладата на г. П. Ивановъ — Павле кюпрюсю. Споредъ една умѣстна забѣлѣжка на записвача, прѣдполага се мостътъ да е правенъ до с. Павлово на и. отъ г. Димотика. Тукъ ни се изпрѣчва въпросъ,

който трѣбва да обяснимъ сега: селото ли е получило името отъ моста, или мостътъ отъ селото? — „Ако вникнемъ въ едно вѣрвание, което е общо въ народната поезия на различнитѣ народи, ще отговоримъ положително, че названието на моста е прѣнесено и на селото. Не ще съмнѣние, че старитѣ названия на рѣкитѣ, градищата, селата и пр. си иматъ нѣкакво си митологическо, баснословно основание и ако прѣданието се относи къмъ основанието на градъ, село, мостъ, то указва обикновено борбата на новата епоха съ старата, на новия заселенъ животъ съ първобитний, скиталческий; новото, за да влезе въ сила, иска жертва, както и старото, за да отстѫпи толко повише иска жертва."[1]) Ние не сме съгласни, че имената на мостове, рѣки, планини и пр. се прѣнасятъ на села и градове, а приимаме обратното: имената на мостове, рѣки, планини и пр. се прѣнасятъ отъ села и градове; защото, знайно е, че всички народи обичатъ да именуватъ рѣкитѣ, горитѣ, планинитѣ и пр. споредъ имената на селата и градоветѣ, около които се намиратъ.[2]) Та и името на Павля кюприя е прѣнесено отъ името на селото.

„Кадиинъ мостъ" (кюст. вар.), споредъ г. *Е. Кaрановъ,*[3]) произхожда отъ турското име „каджна" (невѣста.) Съображенията му сѫ тия: „На дѣсния край на „Кадинъ мостъ" (така го пише) стои с. Невѣстино, което прѣди 100 години се намирало на лѣвия брѣгъ, тамъ, дѣто е сега старата развалена черква св. Спасъ, при която се събира съборъ на Спасовъ-день (Възнесение). Прѣди сто години, казватъ, въ врѣме на „зулумитѣ" и „бузгунлуцитѣ", старото село Невѣстино изгорѣло и останѫлитѣ жители го подновили на дѣсния брѣгъ; прибавятъ, че то било на лѣвия брѣгъ едно голѣмо село, а сега е съвсѣмъ малко". А малко пó-горѣ говори за „Кадинъ мостъ", че ужъ билъ направенъ отъ нѣкой си *кадия* (турска рѣчь — сѫдия). „Дѣйствително е имало „Кадинъ мостъ", но той се намиралъ на една малка рѣчка, която се влива въ Струма отъ дѣсния й брѣгъ, пó-долу отъ сегашния мостъ, на пѫтя за Бобошево прѣзъ селото Друмохоръ . . . . Тоя послѣдния мостъ дѣйствително билъ направенъ отъ нѣкой си кадия (тъй се приказва.)"[4])

Производството на „Кадиинъ мостъ", а не „Кадинъ", както го прѣдава г. Карановъ, защото споредъ нашитѣ лични свѣдѣния този

---

[1]) *Е. Карановъ,* op. cit 129.—130. стр.

[2]) *Ил. Гудевъ,* Класификация на рѣкитѣ. и пр. къ „Отчетъ на Сливенската гимназия прѣзъ уч. 1898/99. г.", 9.—10. стр.

[3]) Op. cit. 129. стр.

[4]) *K. Jireček,* Cesty po Bulharsku. V. Praze, 1888. г., 444. стр.

мостъ не се зове съ това име отъ околното население, нито пъкъ сме чули другадѣ такъво, отъ турската дума „кадъна“ — невѣста, жена, е невъзможно, понеже българскиятъ езикъ не познава рѣчь *кадинъ,* както справедливо забѣлѣзва проф. *П. Сырку.*[1]) Етимологията на г. *Карановъ* е несъстоятелна още и по това: ако „кадиинъ мостъ“ произлиза отъ кадъна, тогава трѣбаше да се казва *„кадънинъ“.* Остава да приемемъ, че „кадиинъ мостъ“ произхожда отъ т. дума кадия.[2])

Градежа на „Кадиинъ мостъ“ народнитѣ вѣрвания отнасятъ къмъ незапомнени врѣмена. Въ него сѫ зазидани много камъне съ латински надписи, които ни свѣдочатъ, че материали за градежа му сѫ вземени отъ римски развалини, които въ околностьта се намиратъ много, и то отъ стария градъ Певтолия. Като се сѫди сега отъ турския надписъ на него, нѣма ни най-малко съмнѣние, че той е построенъ въ турско врѣме, и то отъ *Ищакъ-паша* въ 874. хиждра (14. февруария 1469. г. — 29. юния 1470. г.) За него споменуватъ и нѣкои пѫтешественици отъ XVI. в.[3])

„Градѫ Пергьовѫ“ (староз. вар.), „Пиргувѫ“ (перущ. вар.) и „Пергюна“ (въ Сопотъ) проф. *д-ръ Л. Милетичъ*[4]) и *Ат. Т. Илиевъ*[5]) произвождатъ отъ *пиргос* и мислятъ, че означаватъ градъ Люле-Бургасъ. Не може да допуснемъ, че въ образуването на „Пергьовѫ“ ще да е играла рола и думата *„гергевъ“,*[6]) — Името на „градѫ Пирудѫ“ (габр. вар.) по́-скоро ни навежда на „Пергъов“, отколкото на българския градъ Пиротъ, сега въ Сръбската държава.

Въ Ахъръ-Челебийскитѣ варианти покрай „града Смилена“, „Сминдельа“, сега помашко село Смилянъ съ 600 кѫщи въ Ахъръ-Челебийско,[7]) споменува се „Бѣлата града“. Г-нъ *Н. Ст. Шишковъ*[8]) въ една забѣлѣжка казва, че тоя „градъ“ въ Родопитѣ още стои, но дѣ именно, не посочва. Най-вѣрно е, че подъ „Бѣлата града“ се разбира Мусина-калеси (Месинаполъ) при Гюмурджина.[9]) — Не ни

---

[1]) ЖМНПр. CCLXIII ч. 322. стр.

[2]) Дали мостътъ при с. Друмохоръ е билъ по́-старъ отъ този при Невѣстино, не можемъ нищо положително да кажемъ, защото ни липсуватъ свѣдѣния.

[3]) *K. Jireček,* Ccsty. 444. стр.; ср. *П. Сырку* op. cit. 312.—313. стр.

[4]) Сбм. II., крит. отд., 213. стр.

[5]) *Ил. сб.,* 393 стр.

[6]) *Д. Матовъ,* СПСп. XLI—XLII, 981 стр., 2 *зб.*

[7]) *Jireček,* op. cit. 285. стр., ср. СбМ. II, 76. стр.

[8]) СбМ. III, 81. стр.

[9]) *Jireček,* op. cit. 444. стр.; ср. *Хр. П. Константиновъ,* въ СбМ. II, 78. стр.

е ясно, кой „градъ“ се разбира подъ името „града Тируза“ въ разградския вариантъ.

Прѣминаваме къмъ вариантитѣ на другитѣ балкански народи.

2. Сръбски варианти.

Мехмедъ паша Соколовичъ[1]) отъ спечеленитѣ си пари при трима султана рѣшилъ да отдѣли часть за богоугодни заведения, за да се помни отъ потомството. Прѣдприелъ да направи мостъ на р. Дрина въ Вишеградъ.[2]) Затова писалъ на първия масторъ Митре да събере 300 души мастори и 1000 калфи и да дойде слѣдъ Георгьовденъ въ Вишеградъ да прави моста. Митре, като получилъ писмото му, отговорилъ му тоже писмено, че колкото е Вишеградското поле, толкова да има товари пари наредени единъ до другъ, връзъ тѣхъ по три кесии и още неговиятъ хазнатарь, който брои неброенитѣ му пари, надали би се съградилъ мостъ на р. Дрина. Мехмедъ паша съ второ писмо му пише:

„Koliko je polje višegradsko,
Biće tovar do tovara blaga,
Još na tovar po tri kese blaga,
I evo ti Muja hoznatara,
Sto će brojit nebrojeno blago;
Veće hajde Višegradu,
Da se gradi na Drini ćuprija“.

Митре виждалъ, че искането на пашата е неотмѣнно. Като дошълъ Георгьовденъ, събралъ 300 мастора и 1000 калфи, качилъ се на врания си конь и отишълъ право въ Вишеградъ. Тукъ бодналъ коня си въ р. Дрина да опита, дѣ може да се направи мостъ. Щомъ коньтъ дошълъ до срѣдата на водата, не се помръдналъ вече. Мехмедъ паша, като гледалъ отъ страна, че Митре не може да прѣмине Дрина, далъ му своята хаманлия. Той я обѣсилъ на коня на шията, та така излѣзълъ на другия брѣгъ. Тукъ Митре видѣлъ вила бѣлогорка, която съ коситѣ си омотала нозѣтѣ на коня и искала да ги удави. Извадилъ сабята си да ѝ отсѣче главата, но тя почнала да му се моли да я пусне, та когато му стане нужда при градението на моста, ще му помогне. Смилилъ се надъ нея и я пусналъ, но прѣдварително се побратимили.

---

[1]) Билъ великъ везиръ и умрѣлъ въ 1579. г.

[2]) Споредъ надписа, вишеградскиятъ мостъ билъ направенъ въ 1571. или 1577. г. (Glasnik zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini, 1889. г. knj. I., 78.—83. стр.).

Митре почналъ да гради моста и цѣли 7 години работили, но всичко напразно: що денѣ правили, нощѣ се срутвало. Пашата ю посъвѣтвалъ да се обърне за помощь къмъ посестримата си самовила.

„Sad ti meni na jardumu biti.
Bogom brate, Mitre neimare!
Ne mogu ti na jardumu biti,
Ne dadi mi moje sestrinice.
Već pošetaj niz polje zeleno,
Te uhvati Stoju i Ostoju,
Te uzidai u ćupriju kulu,
Staće tebi na Drinu ćuprija".

Така и направилъ Митре масторъ, обаче слѣдъ 9 години дошла много вода въ Дрина и донесла голѣмъ боръ, който се спрѣлъ на моста, и почналъ да го люлѣе. Тогава масторъ Митре казалъ на Мехмедъ паша, че това произлѣзло за туй, че не е далъ жъртва на водата за моста. Слѣдъ като хвърлилъ много пари въ водата и борътъ не се помръднувалъ, Митре спрѣлъ пашата и му казалъ:

„Nasadi mi bradvu naopako,
Pa me spusti na tanke tenefe,
Da siječem vitku omoriku".

Пашата извършилъ това, и Митре разсѣкълъ бора. Отъ него потекла кръвь и се чулъ гласъ:

„Osta danas na Drinu ćuprija,
Osta danas, osta do vjeku".[1])

Споредъ другъ вариантъ, вишеградскиятъ мостъ билъ направенъ отъ първия масторъ Раде, който два пѫти го правилъ, но водата го разрушвала. Когато нещастниятъ Раде се увѣрилъ, че всичкиятъ му трудъ е напразно, застаналъ на развалинитѣ на моста и мислилъ да се хвърли въ мѫтнитѣ вълни на Дрина. Обадила се отъ Буткова-Рила вила и му казала, че той не може да закрѣпи моста, докато не намѣри Стоя и Остои, братъ и сестра, и ги зазида въ моста. Раде извършилъ това, и мостътъ се задържалъ. Стоя била

---

[1]) *K. Hörmann*, Narodne pjesne muhamedovaca u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 1889. г., knj. I., 68.—72. стр.; ср. „Босанска Вила", 1888. г., бр. 8., стр. 126; *Б. Петрановић*, Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине, У Биоград, 1870. г., 52. стр.

трудна, та, когато я зазидали въ моста, постоянно ѝ текло млѣко отъ гърдитѣ. Народътъ вѣрва, че бѣлѣзитѣ, които се виждатъ по аркитѣ до днесъ на моста, образувани отъ пѣната на водата, сѫ затвърдѣли отъ млѣкото на Стоя. На това млѣко приписватъ цѣлебна сила: безмлѣчнитѣ жени оронватъ отъ каменитѣ на аркитѣ прахъ и го пиятъ, като вѣрватъ, че ще имъ дойде млѣко.[1])

За моста въ Мостаръ (Босна) на р. Неретва се разказва, че билъ направенъ отъ нѣкой си масторъ Раде, който слѣдъ свършването му се отдалечилъ въ гора Пора, 3 часа на югъ отъ Мостаръ, като порѫчалъ на едного отъ калфитѣ си да свали скелето и да гледа дали, ще се задържи мостътъ, та да дойде да му съобщи. Мостътъ се задържалъ, но Раде се много отчаялъ, като чакалъ дълго врѣме калфата си да дойде да му обади за станалото. Най-сетнѣ калфата му дошълъ, но безъ да чуе отъ него радостната вѣсть, разгнѣвилъ се, извадилъ ножа си и го разсѣкълъ.[2])

Трима братя Мърлявчевичи, краль Вълкашинъ, воеводитѣ Углешъ и Гойко, градили три години г. Скадъръ на Бояна съ 300 мастора, ала що денѣ правили, нощѣ вилитѣ събаряли — не можали основи да поставятъ. На четвъртата година горска вила обадила Вълкашину, че всичкиятъ трудъ е напусто, докато не зазидатъ въ основитѣ Стоянъ и Стоя, първороденъ братъ и сестра. Вълкашинъ изпратилъ единъ отъ слугитѣ си да търси въ свѣта Стоя и Стоянъ и да ги доведе при него; слугата му такива не намѣрилъ нийдѣ. Когато Вълкашинъ разправялъ това на братята си, обадила му се горска вила съ тия думи:

„Но ето сте три брата рођена,
У свакога има вјерна љуба,
Чија сутра на Бојану дође,
И донесе мајсторима ручак,
Зиђите је кули у темеља,
Тако ће се темељ обдржати,
Така ће те саградити града“.

Направилъ условие съ братята си, щото да не казватъ на женитѣ си да не дохождатъ утрѣ на моста. Обаче пръвъ той нарушилъ условието, като казалъ на жена си да не дохожда на другия день на моста рано съ обѣдъ; сѫщо така постѫпилъ и Углешъ; само

[1]) „Босанска Вила“, 1888. г., № 11, стр. 174. -175.
[2]) *П. Сырку,* ЖМНПр., CCLXIII. ч., 310.—311. стр., ср. „Босанска Вила“. № 2. (1888 г.), 126. стр.; Glasnik zem. Mus. 1889. г., knj. III., 13. стр.

Гойко не казалъ на жена си. На другия день, въ понедѣлникъ, Вълкашиновата и Углешовата жена говорили, че главитѣ ги болятъ, и натоварвали Гойковица да занесе обѣдъ на масторитѣ; но тя ги молила да я отмѣнятъ тоя день, че не била окжпала дѣтето си Йово, нито пъкъ пелени му опрала. Етървитѣ ѝ се наели да ѝ извършатъ работитѣ, само тя да занесе обѣдъ. Най-сетнѣ тя се съгласила и занесла обѣдъ. Като я видѣлъ Гойко, много му станало жално, че ще изгуби вѣрната си люба и че ще му остави дѣте бозайниче на единъ мѣсецъ сираче, та почналъ да плаче. Като го видѣла така любата му, кротко се приближила до него и го запитала:

„Што је тебе, добри господару,
Те ти роњиш сузе од образа?"

А Гойко ѝ отговорилъ:

„Зло је, моја вијернице љубо!
Имао сам од злата јабуку,
Па ми данас паде у Бојану,
Те ја жалим прегорет не могу".

Тя не се сѣща, какво значатъ тия думи, та се впуска да търси златната ябълка, и въ това врѣме масторитѣ я зазидали. На първия масторъ Раде помолила се:

„Богом брате, најмаре!
Остави ми прозор на дојкама,
Истури ми моје бјеле дојке,
Каде дође мој нејаки Іово
Каде дође, да подоји дојке".[1])

Еднаквъ на горния е и вариантътъ изъ околностьта на Жупча въ Босна за съграждането на „градъ Тешань". Правили го трима братя: Раде, Петъръ и Гойко. И тукъ жената на Гойко е зазидана.[2]) Заслужва да споменемъ варианта и за граденето на „Нови градъ".

---

[1]) *Вук. Стеф. Караџић*, Пјесме, II., № 26; ср. *Кач.* № 122. — с. Василевци (Софийско).

[2]) *Fr. Krauss*, Das Bauopfer bei den Südslaven въ „Mittheil. der Anthrop. Gesellschaft" in Wien, 1887., XVII. т., 19.—20. стр. — *J. Máchal*, O Bohatýrském epose slovanském, Praha, 1894. г. 48. стр.

Градилъ го Новлянинъ паша; каквото се денѣ градило, нощѣ вилитѣ събаряли. Послѣднитѣ извѣстили на Новлянинъ паша:

„Не град града, паша Новљанине!
Не гради га ти, не арчи блага!
Никад града начинити не ћеш,
Док не одеш у поље Латинско
И уфатиш бијело латинче,
Гледај, пашо, једине у мајке,
Узидаі га граду у бедеме,
Тако ћеш ти града сазидати,
А другчије никад ни до вјека".

На другия день пашата отишълъ въ латинско поле, откраднал елничко дѣте у майка и го зазидалъ въ основитѣ на града. Така се задържалъ „Нови-градъ".[1])

Сръбскитѣ варианти се дѣлятъ на двѣ версии, които една отъ друга се отдалечаватъ много. Къмъ първата спадатъ вариантитѣ за градене мостове, а къмъ втората — градове, подъ които и тукъ трѣбва да разбираме крѣпости. Споредъ първата версия на първия масторъ Митре (Димитрия) или Раде обажда бѣлогорска вила за зазиждане въ основитѣ на моста братъ и сестра, Остой и Стоя (Стоянъ и Стоя). А втората напълно се схожда съ българскитѣ, само че името на мастора, комуто се зазижда невѣстата, е Гойко, докато въ българскитѣ — Манолъ.

3. Гръцки варианти.

Петима братя се наели съ 60 калфи да направятъ мостъ на р. Арта въ разстояние на 5 години; но каквото денѣ правили, нощѣ се срутвало. Кахърни сѫ за несполуката калфитѣ, а наймного масторитѣ. Тогава се явилъ духъ (τό στοιχεῖο) отъ срѣдния сводъ на моста и имъ обадилъ, че мостътъ нѣма да се задържи, докато не се принесе жъртва жената на първия масторъ. Много се нажалилъ отъ тая вѣсть първиятъ масторъ. Писалъ писмо на жена си и далъ на ластовица да ѝ го занесе, като ѝ каже: „късно да стане, късно да се облѣче, късно обѣдъ да приготви и тогава да дойде на моста". Но ластовицата прѣдала обратно това на жена

---

[1]) *Б. Петрановић*, Српске нар. пјесме из Босне. Сарајево, 1867. г. № 13.

у: „Рано да стане, скоро да се облѣче, скоро да приготви обѣдъ бързо да дойде на моста". Тя бързо се приготвила и отишла на оста; мѫжъ ѝ, като я видѣлъ отъ далечъ, че иде, сърдцето му се азиграло отъ жалъ. Тя весело поздравила масторитѣ и калфитѣ, ато сѫщеврѣменно ги запитала, защо е толкова нажаленъ мѫжъ ѝ. Гой ѝ отговорилъ:

„Пръстенътъ ми падна подъ първата арка, та кой ще се пусне да го търси?"

Тя, като не подозирала никакви задни цѣли, казва му за това а не се грижи — сама ще слѣзе да го търси. Когато масторитѣ і прѣвързали съ синджиръ и захванали да я спускатъ, досѣтила е, че ще я зазидатъ, молила ги да я повърнатъ. Въ това врѣме масторитѣ, заедно съ тѣхъ и мѫжъ ѝ, нахвърлили връзъ нея камъни и я зазидали. Зазиданата нещастница произнесла тия трогателни думи:

„Ахъ, каква е била нашата сѫдба! Три сестри бѣхме и всичкитѣ три злочести: едната е зазидана въ Дунавъ, другата — въ Авлона, и азъ, най-младата, — въ моста на Арта".

Прѣди издъхването си проклела моста:

„Както се тресе моето сърце, така да се тресе мостътъ; както ми падатъ коситѣ, така да падатъ проходещитѣ отъ моста".

Духътъ на водата съвѣтва жената да не произнася такъво проклетие, понеже ще се подвръгне прѣвъ на него братъ ѝ. Тя измѣнява проклетието така: „Мостътъ да бѫде твърдъ като желѣзо, и когато помине братъ ми по него, да не му се случи никакво зло". [1])

Еднакъвъ на горния вариантъ е трапезундскиятъ. Съдържанието му е това: 1000 душъ мастора градили влакненъ мостъ, но сѫдбата ги прѣслѣдвала, та направеното прѣзъ денѣ, нощѣ рухвало. Най-накрай тайнственъ гласъ се обадилъ на първия масторъ, та го запиталъ, съ какво ще го награди, да съдѣйствува за направата на моста. Първиятъ масторъ почналъ да му изброява: ако му даде дъщеря си, друга дъщеря нѣма; така и за майка си, и брата си; съгласява се да му даде жъртва жена си, защото ще си намѣри по-хубава. Духътъ приима тая жъртва. По птичка славей праща на жена си извѣстие да дойде на третия день, въ понедѣлникъ, сутриньта на моста. Нататъкъ не се казва въ пѣсеньта, какво е станало, но вѣроятно тя е зазидана, та произнася проклетие на моста, както въ горния вариантъ. [2])

---

[1]) *П. Сырку*, op. cit. 316.—318. стр.

[2]) ib. 318.–319. стр.

Споредъ трети вариантъ, нѣколко мастори на Черна рѣка правили мостъ за улеснение на пѫтницитѣ. Птичка съ пѣнието си имъ извѣстява, че не можатъ да го направятъ, докато не зазидатъ живъ човѣкъ въ основитѣ му — жената на първия масторъ. Така и направили. Нататъкъ се повтаря епизодътъ съ пръстена. Когато я зазидали, нещастната жена на първия масторъ проговорила това:

„Позволете на мене, нещастна, да кажа двѣ думи: ние бѣхме три сестри, и всичкитѣ три нещастни: едната загина отъ мечъ, другата се удави, а азъ, злочестница, въ основитѣ на този мостъ".[1])

Въ четвърти вариантъ се разправя тоже за градене мостъ на р. Спархей отъ 1400 мастора и 60 калфи. Мостътъ не се задържалъ; птичка съобщава на масторитѣ да вградятъ жената на първия масторъ. Така и постѫпили. Послѣднитѣ думи на зазиданата били тия:

„Охъ, знамъ, нещастна, охъ, азъ знамъ! Ние бѣхме три сестри и всичкитѣ три принесени въ жъртва: една въ Търново, друга въ Манола и мене, нещастната, въ аркитѣ на тоя мостъ; както се ронятъ сълзитѣ ми, така да падатъ проходещитѣ въ водата отъ моста".[2])

Най-сетнѣ въ четвърти вариантъ се разправя за градене на кула възъ моста на р. Арта така, както се говори въ първия вариантъ, само че тукъ първиятъ масторъ видѣлъ сънъ въ празниченъ день за зазиждане живъ човѣкъ въ основитѣ на кулата. Масторитѣ рѣшили да зазидатъ жената на първия масторъ. Слѣдва нататъкъ епизодътъ съ пръстена. Отъ послѣднитѣ думи на зазиданата се вижда, че едната сестра била принесена жъртва въ градежъ на черква, а другата — на манастиръ.[3])

Отъ гръцкитѣ варианти на нашата балада изтъкваме тия важни точки:

а) Опрѣдѣление мѣстото на градежа — Арта, Спархей, Черна-рѣка, Дунавъ, Авлона и Маноли, съ изключение на втория вариантъ;

б) Духъ (тайнственъ гласъ), птичка или насънѣ се обажда за зазиждане жената на първия масторъ въ основитѣ на градежа;

в) Птичка (ластовица) служи за извѣстителка на първия масторъ до жена му; и

г) Послѣднитѣ думи на зазиданата жена, както и проклетието ѝ.

---

[1]) ib. 322.—324.
[2]) ib. 321.—322.
[3]) ib. 320.—321.

4. Румънски варианти.

а) Арумънска версия.

Живѣли трима изкусни мастори — братя; и тримата били женени; прочули се навредъ; чулъ за тѣхъ и царьтъ. Намислилъ да направи мостъ на р. Арта (Нарта), затова повикалъ тримата братя-мастори при себе. Като се прѣдставили прѣдъ него, казалъ имъ, че слушалъ за тѣхното изкуство и ги попиталъ, какво искатъ отъ него, за да направятъ мостъ на р. Арта. Слѣдъ тридневно обмислюване, съгласили се да го направятъ, съ условие да доведатъ и женитѣ си, и, каквото имъ е потрѣбно за живѣне, да имъ се доставя. Въ замѣна на това, царьтъ имъ казалъ, че, ако не го направятъ хубаво, ще ги убие. Работили шесть години на моста, но всичко напразно: каквото денѣ правили, нощѣ се срутвало. Чудятъ се и се маятъ масторитѣ, какво да правятъ, понеже срокътъ имъ наближавалъ да изтече. Едно утро най-стариятъ братъ, като си милъ лицето, една птичка отъ дърветата милно гледала у него и пѣла: да не се кахъри, ако иска да свърши прѣдприетата работа, трѣба да зазида въ основитѣ невѣстата на малкия братъ. Като чулъ това отъ птичката, още повече му станало жалъ, понеже много обичалъ снаха си и бозайничето ѝ дѣте — Константинъ, но нѣмало какво да прави — разпоредилъ се на другия день да донесе обѣдъ най-рано на моста. Като дошла на моста, мѫжъ ѝ почналъ да плаче; казалъ ѝ да слѣзе въ основитѣ на моста да търси прѫстена, що изгубилъ. Щомъ слѣзла да го търси, масторитѣ я зазидали; по молба оставили ѝ открити гърдитѣ да дои пеленачето си. Баладата завършва съ проклетие на моста: да се тресе винаги, както се тресла тя, и всѣка година да падатъ толкова люде отъ него въ водата, колкото косми имала на главата.[1])

б) Румънска версия.

П. Сырку[2]) посочи нѣколко варианти на нашата балада отъ сборницитѣ на *Teodorescu,*[3]) отъ които се ясно вижда, че и между румънитѣ сѫществува тая балада, и тѣхнитѣ варианти сѫ най-близки до българскитѣ и гръцкитѣ. Така, зазиданата нещастница въ моста

---

[1]) *П. Сырку*, op. cit. 332.—236. — *Petrescu*, Mostre de dialectul macedono-romă-nie. II. Bucur. 1882., 84.—94.

[2]) Op. cit. 337.—341.

[3]) Poesiĭ populare române. Buc. 1885., 464, 7; Poesiĭ populare ale Romanilor. Buc. 1866., 190 p. За жалъ, нѣмахме възможность да направимъ по-пълни извадки.

на Куртя д'Аржешъ, Капля, станала рано, извършила си кжщнитѣ работи, приготвила обѣдъ и най-рано отишла да занесе обѣдъ на мжжа си Манола, дѣто градилъ мостъ. — Въ единъ румъно-трансилвански вариантъ зазиданата жена се моли на мжжа си Манола, да не я убива, понеже дѣтето ѝ Йонелъ (Иванъ) ще плаче дома, защото било нито доено, нито окжпано.

Въ арумъно-румънскитѣ варианти не срѣщаме нѣкои особености, които да не се срѣщатъ въ българскитѣ и сръбскитѣ.

5. Албански варианти.

За съграждане моста въ Дебъръ, споредъ една албанска легенда, се разказва слѣдното:

Трима женени братя се наели да направятъ съ срокъ мостъ на рѣката въ Дебъръ; правили го три години, ала всичко напразно. Дошълъ при тѣхъ старецъ и имъ казалъ, че мостътъ нѣма да се задържи, докато не зазидатъ една отъ женитѣ си. Съгласили се да не обаждатъ вечерьта на женитѣ си това съобщение, като опрѣдѣлили за жъртва на водата оная отъ женитѣ, която най-рано донесе на другия день обѣдъ. Двамата по̀-стари братя обадили на женитѣ си, а най-малкиятъ не обадилъ. На другия день двѣтѣ по̀-стари етърви изпратили жената на най-младия дѣверъ да занесе обѣдъ на масторитѣ, понеже не свършили ѹврѣме кжщнитѣ си работи. Като отишла младата жена на моста съ обѣдъ, и като я видѣлъ мжжъ ѝ, почналъ да плаче, а масторитѣ ѝ казали да влѣзе въ основитѣ, дѣто да я зазидатъ. Нещастната зазидана жена помолила масторитѣ да ѝ оставятъ дупка на стѣната, отдѣто да дои дѣтето си. Молбата ѝ изпълнили. Отъ оставената дупка текло млѣко за дѣтето, както при смъртьта на майката, така и слѣдъ смъртьта ѝ. Обаче слѣдъ врѣме вмѣсто млѣко почнало да тече вода и се образувалъ изворъ.[1])

Албанската версия напълно се схожда съ българскитѣ, грънкитѣ, арумъно-румънскитѣ, както и съ ония отъ втората версия на сръбскитѣ варианти.

---

[1]) *A. Dozon*, Contes albanais, recueillis et traduis. Paris 1881. 555.—557. p. = *I. Máchal*, O Boh. ep. Sl., 51.—52. p.; ср. *Сырку*, op. cit. 342.—343. стр.

Слѣдъ като изложихме вариантитѣ на баладата за зазиждане живи човѣци или сѣнкитѣ имъ въ основитѣ на нови градежи отъ балканскитѣ народи, доколкото имахме възможность да разполагаме съ такива материали, прѣдстои ни да се поспремъ на въпроса: у кой народъ изпърво се е появила? Отговорътъ на този въпросъ ни се налага не само отъ гледна точка на фолклорната наука, но още и по това, че се изказа мнѣние отъ г. *П. Сырку*[1]) за нейното разпространение, мнѣние, съ което не можемъ да се съгласимъ. Той казва, че баладата у българитѣ, гърцитѣ и албанцитѣ е внесена отъ сърбитѣ и румънитѣ, но у кои отъ послѣднитѣ се е явила първично, не се произнася. Намъ се вижда много странно, какъ г. *Сырку* дохожда до това заключение слѣдъ ония паралели на вариантитѣ отъ балканскитѣ народи, обнародвани до тогава (1890 г.), когато би се очаквало съвсѣмъ друго заключение.

Наистина, изслѣдванията по фолклора прѣдставятъ най-голѣма мжчнотия, когато се спира изслѣдвачътъ на въпроса за разпространението на едно народно умотворение, що вариира между нѣколко народи, макаръ неотдалечени по мѣсто и врѣме. Обаче нашата балада не е отъ такъвъ характеръ, че изслѣдвачътъ да не е улесненъ отъ тая страна, понеже, както видѣхме, нейниятъ сюжетъ е облѣченъ въ стиховна форма (рѣдко въ прозаически разкази) само между балканскитѣ народи. Знайно е, че балканскитѣ народи въ културно отношение сж се влияли едни отъ други, и надмощие е взималъ онзи народъ, който съ своята напрѣднала култура е можалъ да влияе на другитѣ. Нека си признаемъ, че ние, българитѣ, най-много сме се влияли въ живота отъ съсѣдитѣ си — гърцитѣ. Сжщото може да се каже и за другитѣ балкански народи. Това не се нуждае отъ никакви докази. За това именно трѣба да се взираме въ живота на гърцитѣ, когато става дума за нѣкое народно умотворение, пжтуваще у всички балкански народи.[2]) Разбира се, не всѣко нѣщо трѣба безъ критически анализъ да оставяме, защото има много нѣща, които пъкъ гърцитѣ сж заели отъ славѣнитѣ, прѣдимно отъ българитѣ.[3]) Аксиомата си е аксиома: народитѣ — мали и голѣми — сж велики плагиатори на културата помежду си.[4])

---

[1]) Op. cit. 344., 346. стр.

[2]) *Д. Матовъ*, op. cit. 963. стр.; ср. високооцѣнения трудъ на г. *д-ръ Ив. Д. Шишмановъ*, „Пѣсеньта за мъртвия братъ въ поезията на балканскитѣ народи", въ Сбм. XIII. и XV. на много мѣста.

[3]) Ср. нашата студия „Молба за дъждъ" въ Сбм. XVIII. кн.

[4]) *И. Д. Шишмановъ*, Наченки отъ руско влияние, въ „Български прегледъ", V. г., кн. 9.—10., 117. стр.

Въпросътъ за родината на нашата балада е свързанъ съ международното вѣрване, че всѣки по-голѣмъ градежъ иска жъртва, което и вѣрване е въ основата на баладата. За това тукъ навеждаме, както самото вѣрване, така и съпровождащитѣ го обичаи отъ ония народи, отъ които имаме свѣдѣния.

У българитѣ се вѣрва, че никой по-голѣмъ градежъ не може да се задържи безъ жъртва: трѣба да се снабди съ таласъмъ. Когато масторитѣ поставятъ основи, людетѣ гледатъ да избѣгватъ отъ тамъ, за да не имъ зазидатъ сѣнката, защото вѣрватъ ще умратъ слѣдъ толкова врѣме, колкото имъ опрѣдѣлятъ тѣ.[1]) Въ Тетевенъ и Ловечъ вѣрватъ, че оня, комуто масторитѣ сѫ зазидали сѣнката, ще умре слѣдъ толкова врѣме, колкото му опрѣдѣлятъ масторитѣ при мѣреното и зиданието.[2]) На много мѣста въ нашенско, особно въ селата, закаля се и се зизижда въ основитѣ агне или пѣтелъ.[3]) Покрай това вѣрва се още за нѣкои мостове, бани, кладенци, рѣки и пр., че искатъ жъртва всѣка година, та който се напие отъ нѣкое кладенче за пръвъ пѫть, трѣбва да хвърли нѣкоя пара въ него или да остави бѣлѣгъ отъ дрѣхитѣ си на „водния дяволъ“.[4]) Сѫщото значение иматъ човѣшкитѣ глави отъ камъкъ, турнати въ една отъ стѣнитѣ на Рилския манастиръ до дупнишкитѣ врати, и на змиитѣ, изработени по камъцитѣ на единъ отъ мостоветѣ на р. Тунджа, Хамамъ-Кюпрюсю, а тоже и зазидани стари черковни книги въ градежи, както се практикува по нѣкои мѣста изъ Българско.[5])

Вукъ Ст. Караджичъ въ забѣлѣжка къмъ прѣведената пѣсень на стр. 29.—31. казва: „У народу се нашему и сад приповиједа, да се никаква велика грађевана не може начинати, док се у њу какво чељаде не узида, за то се таковијех мјеста клоне сви којима је могуће, јер кажу, да се и сјен чељадету може узидати, па оно послије умре“. Въ Черна-Гора има обичай, когато се гради кѫща, да се закаля кокошка и съ кръвьта ѝ да се попръска мѣстото, кѫдѣто се поставятъ основи, въ противенъ случай за жъртва би умрѣлъ нѣкой отъ кѫщата.[6]) Сѫщиятъ обичай има и въ Отокъ (Хърватско).[7])

---

[1]) *А. Н. Аѳанасьевъ,* Поэтическія воззрѣнія славянъ на природу, Москва 1868 г., II. т. 48. стр. нт.; *Е. Карановъ,* op. cit. 133. стр.; *Е. Спростарановъ,* въ Сбм. XV., 66. стр. — Охридъ.

[2]) *Д. Матовъ,* op. cit. 982. стр.

[3]) *Е. Карановъ,* op. cit. 133. стр.

[4]) *Е. Карановъ,* op. cit. 133. стр.

[5]) *K. Jireček,* Cesty, 445., 472. и 494.; *Е. Карановъ,* op. cit. 134.

[6]) *Miloš. M. Jovanić,* Crnogorski prilozi, въ „Zbornik za narodni život i običaje južnih slavena“. Na svijet izdaje Jugosl. Akad. Znatosti i umjetnosti. U Zagrebu, 1896. I. sv., 100. стр.

[7]) *J. Lovretić,* Otok въ Zbornik . . . II. sv. 380. стр.

Когато пъкъ въ послѣдното мѣсто искатъ да всѣватъ омраза между съсѣди, при градене нови кѫщи закопватъ куче и котка или само котка, та да се мразятъ така, както се мразятъ кучето и котката, или пъкъ стопанитѣ да сѫ мършави като котка.

Споредъ руски вѣрвания, всѣка нова кѫща влѣче по себе си смърть на единъ членъ отъ сѣмейството, обикновено на най-стария, който влѣзе пръвъ въ нея. Въ Архангелска губерния населението дълбоко вѣрва, че всѣки градежъ иска жъртва, и да не се докосне до самитѣ люде, при поставяне основитѣ заривать нѣкое животно (пѣтелъ, кокошка и др.). Въ Курската губерния при влизане въ ново жилище връзъ прага на пѫтната врата откѫсватъ главата на кокошка, която заравятъ въ единъ жгълъ на една стая. По други мѣста масторитѣ, щомъ почнатъ да правятъ нѣкой градежъ, при първия ударъ наричатъ за жъртва главата на нѣкой добитъкъ или птица, като вѣрватъ, че обреченото животно ще почне да вѣхне и съхне, и въ скоро врѣме ще умре За съграждането Новгородската крѣпость, споредъ легендитѣ, възъ основа на това вѣрване, въ основитѣ ѝ било заградено живо дѣте, отъ тукъ и името ѝ „Дѣтинецъ“ (кула). Изобщо при правене нѣкоя сграда стопанитѣ гледатъ да се отнасятъ добрѣ съ масторитѣ, да не би да обречатъ на градежа главата на стопанина или на нѣкого отъ челедьта му.[1]) Такива вѣрвания има и между малоруситѣ.[2])

За каменния мостъ въ Прага между чеситѣ се разказва тая легенда: сводоветѣ на моста никой не можелъ да постави; защото, съграденото прѣзъ деня отъ масторитѣ, нощѣ се срутвало. Най-сетнѣ единъ отъ масторитѣ, най-младиятъ, като честолюбивъ, влѣзълъ въ съгласие съ дявола да му помогне при градежа. Дяволътъ се съгласилъ да му помогне, но въ замѣна на това му поискалъ душата на тогози, който най-напрѣдъ прѣмине прѣзъ моста. Съгласилъ се. Масторътъ направилъ моста съ помощьта на дявола. Назначенъ билъ тържественъ день, когато щѣлъ да се открива мостътъ, но никой не се рѣшавалъ да помине пръвъ прѣзъ него. Масторътъ пусналъ отъ едната страна на моста, дѣто билъ събранъ народа, единъ пѣтелъ, съ цѣль дано да задоволи дявола; обаче послѣдниятъ прѣдвидѣлъ намѣрението му, та отишълъ въ кѫщата на единъ свой приятель, съсѣдъ на мастора, отъ другата страна на моста, и

[1]) *А. Н. Аѳанасьевъ,* op. cit. 85, 86 стр. Въ Воронежка губерния простолюдието не казва: отивамъ у дома, а — отивамъ въ двора; отивамъ у дома, по тѣхното мнѣние, е равносилно на отивамъ въ гробъ. (*Аѳанасьевъ,* op. cit. — 2 заб.)

[2]) *М. П. Драгомановъ,* Малорусскія нар. преданія и разказы, Кіевъ, 1876. г., 246. стр.

извикалъ жена му, която и пусналъ да прѣмине първа прѣзъ моста. Масторътъ, като видѣлъ жена си, отъ жалъ се разболѣлъ за нея, че той ще е причината за загубата ѝ. Тя била трудна; на слѣдната нощь при раждането умрѣла; гласътъ на дѣтето и сега се слушалъ, когато плачело подъ моста.[1]) — За направата на Кинския палатъ въ Прага се приказва това: „Когато Кинския палатъ градили на площада, зълъ духъ срутявалъ прѣзъ нощьта всичко, що се градило прѣзъ деня. Масторитѣ били отчаяни и не знаяли, какво да правятъ, за да се задържи градежътъ. Посъвѣтвалъ ги единъ старецъ да зазидатъ въ основитѣ живо дѣте за жъртва на дявола. Тѣ послушали стареца, като зазидали живо дѣте, и основитѣ се задържали".[2]) Споредъ друга версия въ основитѣ на този палатъ била зазидана млада женска особа. — Такива легенди има и у моравцитѣ, поляцитѣ, лужичкитѣ сърби и словенцитѣ.[3])

У новогърцитѣ има вѣрване, че когато се прави новъ градежъ, който първъ замине прѣзъ него, слѣдъ като е поставенъ основниятъ камъкъ, ще умре прѣзъ годината За да се избѣгне човѣшката жъртва, масторитѣ убиватъ на основния камъкъ ягне или черпъ пѣтелъ. Сжщо такъво вѣрване има и между албанцитѣ и арумъноромънцитѣ.[4])

Въ старата Скандинавска поезия, споредъ разказъ въ „Едата", за съграждане стѣнитѣ на Мидгарда масторътъ поискалъ отъ аситѣ, слънцето, луната и прѣкрасната Фрея, богиня на домашния тихъ животъ, за възнаграждение на труда си. Злокобното сжщество, Локи, посъвѣтвало аситѣ да отстжпятъ божествата си на мастора. Направили условие съ него: да свърши градежа въ една зима, въ противенъ случай губи обѣщаното възнаграждение. Той съ помощьта на коня си Сфадилфаръ доста напрѣдвалъ съ градежа. Тогава аситѣ разбрали, че Локи ги е излъгалъ, като ги накаралъ да обѣщаятъ

---

[1]) *Jos. Svátek*, Pražské provešti a legendy. V Praze, 1853., 104.—105. стр. — *Dr H. Máchal*, O Zázdivání lidí do staveb, въ „Rozpravy Společnosti přatel starožitností českých, V Praze, 1892., III., 68.—69. стр.; ср. допълнителната литература на *Dr H. Máchal*-овата студия въ критиката на *Dr Čen. Zibrt*, въ „Český Lid", II. 200 стр.

[2]) *Dr H Máchal*, op. cit. 67.—68. стр.

[3]) *Dr H. Máchal* по *Hormayer*, Tachenbuch für vaterländische geschichte, 1820., l. c. 68.—72 стр.; ср. *Frant. Hubad*, въ „Letopis Matice Slovenske za leto 1881.", V Ljubljani, 1882. г. Тая работа на *Hubad* нѣмаме на ржцѣ, въпрѣки желанието ни. За нея намираме една рецензийка отъ г. *Dr J. Polívka* въ „Slovenský Sborník", II. 215. стр.

[4]) *А. Н. Аѳанасьевъ*, op. cit. 83. стр.; *Е. Б. Тэйлеръ*, Первобытная культура, 2° изд., сПетербургъ, 1896 г., I., 95. стр.; *Dr J. Máchal*, O Boh. ep. slovanském, V Praze, 1894 г. 50.—52. стр. Тукъ пратката на *J. Máchal* у *Н. Ѳ. Сумцовъ*, Культурное Переживаніе, Кіевъ 1890 г., §§ 26. и 27. не спада.

божествата си на мастора. Опълчили се противъ него и го заплашавали съ смърть, ако не ги избави отъ тая бѣда, въ която ги вкаралъ. Прѣправилъ се той на кобила и помамилъ подирѣ си Сфадилфара, главния помощникъ на мастора. Той лъгалъ коня до тогава, додѣто срокътъ изтекълъ, и масторътъ не успѣлъ да довърши стѣната, та изгубилъ възнаграждението. Само така аситѣ не изгубили божествата си.[1])

Въ библията се говори, какъ въ днитѣ на грубия езически царь, Ахавъ, Хиилъ Витилеца, съградилъ Херихонъ, като турилъ въ основитѣ му първородния синъ Авиронъ, а на вратата му — Сегувъ, по-малкия си синъ.[2])

Споредъ нѣмски легенди, обстойно изложени у *Я. Грима,*[3]) всѣки пó-голѣмъ градежъ иска човѣшки жъртви, поставени въ основитѣ му. Ако не се давала такъва, градежътъ не можелъ да се задържи. Прѣзъ 1843. год. въ Хала (Германия), като градили мостъ, между народа се говорило, че е било потрѣбно да се зазида въ основитѣ му живо дѣте. Въ една тюрингска легенда се разправя, какъ при съграждането на Либенщайския замъкъ масторитѣ зазидали живо дѣте въ стѣнитѣ, за да е здравъ и непристжпенъ. Дѣтето било купено за много пари отъ майка му, и когато го зазиждали, дали му баница да яде. „Мамо, азъ още те виждамъ“, говорило то на майка си. Подиръ малко пакъ се обърнало къмъ майка си: „мамо, виждамъ те още немножко“; а когато масторитѣ го зазидали съвсѣмъ, то проговорило: „мамо, сега вече не те виждамъ“. — Стѣнитѣ на Копенхагенъ се срутявали, когато ги градили, затова взели малко момиченце, поставили на столъ да седи, като му дали играчки и ядене да се забавява, и 12 мастори направили надъ него сводъ и при звука на музиката го зазидали. Отъ тогава стѣнитѣ се задържали и станали яки. Въ Германия по много мѣста се срѣща, щото въ стѣнитѣ на стари черкви да сж зазидани камени отъ гробове, или такива съ изображения на ягне, като се вѣрвало, че ще се задържи градежътъ.[4])

Споредъ една италианска легенда, мостътъ на р. Арта постоянно се срутявалъ, докато масторитѣ не заровили въ основитѣ му жива жена. Когато я зазиждали, тя произнесла проклетие на моста,

---

[1]) *Ѳ. Буслаевъ,* Историческіе Очерки Русской Нар. Словесности и Искуства, Спб. I., 1861., 301.—2. стр., ср. *Е. Карановъ,* op. cit. 131. стр.

[2]) Трета книга на царетѣ, гл. 16; 34. ст.; ср. *F. Librecht,* Zur Volkskunde, Heilbronn, 1877., 287 стр.

[3]) D. Myth. 1095.—1097. стр. = *Аѳанасьевъ,* op. cit. 86. стр.

[4]) *Тэйлоръ,* op. cit. 94.—95. стр.

вѣчно да се тресе, както се тя тресла, когато я зазиждали. За това и днесъ се говори въ легендата, мостътъ се тресе.[1]) Въ Шотландия сѫществува легенда, вѣроятно останала отъ пиктитѣ, че св. Колумба зарила жива св. Ороша въ основитѣ на направения отъ нея манастиръ, за да умилостиви духоветѣ на земята, които срутявали прѣзъ нощьта градежа, що прѣзъ деня се правилъ.[2])

Въ Галамъ (Сенегамбия) прѣдъ главнитѣ врати сѫ заровени живи момче и дѣвойка, за да е градътъ непристѫпенъ — обичай, който се срѣща въ много мѣста; въ Яриба такива жъртви употрѣбяватъ при съграждане кѫщи. На о-въ Борнео, у миланаускитѣ даяци, при градене голѣма кѫща, изкопва се дълбока яма за първия стълбъ, който се спуска съ вѫже, като се привързва о него живо момиче, което става жъртва на духоветѣ.[3])

Друматитѣ въ Арабия ежегодно принасятъ жъртва по едно дѣте и го погребватъ въ храма си.[4]) — Споредъ едно извлѣчение отъ китайската книга „Juh heaké“, прѣди да се почне градението на нѣкоя сграда, масторитѣ сѫ длъжни да принесатъ жъртва на съсѣднитѣ гори и води; ако се страхуватъ да не се срути градежътъ, да взематъ нѣкое животно и връзъ него да построятъ основитѣ.[5]) — Когато Сала-Бинъ правилъ крѣпостьта Сиалкотъ въ Пенджабъ, източната страна на нѣколко пѫти се срутвала. Обръща се за съвѣтъ къмъ гадателя; той му казалъ, че крѣпостьта нѣма да се задържи, докато не се намажатъ основитѣ ѝ съ кръвъ на единичъкъ синъ у майка. Жъртвата била принесена, и крѣпостьта се задържала.[6])

Важни сѫ послѣднитѣ случаи, защото ясно ни показватъ, че жестокиятъ обредъ, за който у европейскитѣ народи има само свѣдѣния въ традиционалната поезия, още се пази и изпълнява въ първоначалния му видъ въ Азия и въ Африка.

Възъ основа на приведенитѣ вѣрвания и обичаи можемъ да сѫдимъ, че обичаятъ за зазиждане живи човѣци въ основитѣ на градежи е познатъ въ цѣлия свѣтъ, и неговото появяване се отнася въ много далечни врѣмена. Не ще и дума, че той е взелъ широко

---

[1]) ib.
[2]) ib.
[3]) *Liebrecht*, op. cit. 287. стр.
[4]) *Liebrecht*, op. cit. 290.—1. стр.
[5]) *Тэйлоръ*, op. cit. 96. стр., 8. Заб.
[6]) *Тэйлоръ*, op. cit. 97. Съврѣмененъ случай отъ такъвъ родъ съобщава Тэйлоръ, l. c. за арнаутитѣ по *F. Liebrecht*-а, „Philologus“, XXIII. т. (1865. г.) 682. стр.; ср. Zur Volkskunde, 286. стр.

употрѣбение, когато почнали людетѣ да погребватъ живи човѣци при нѣкои голѣми градежи, съ цѣль да се прѣдпази срутването имъ, като мислили, че по такъвъ начинъ умилостивятъ духоветѣ на мѣстата, дѣто ги градили.[1])

Въ всички почти вѣрвания, прѣдимно въ балканскитѣ балади, е прокарано навредъ гледището, че градежитѣ се срутватъ нощѣ. Какъ си е обяснявалъ първобитниятъ човѣкъ срутването на градежи? Разбира се, не съ естественитѣ закони, а съ това, че *земнитѣ духове искали жъртва да се заплати мѣстото на градежа.* Тая прѣдстава доста нагледно е засвѣдочена за Азия и Африка.[2]) Споредъ *Fr. S. Krauss*[3]) има три мотива при зидарскитѣ жъртви у славѣнитѣ: 1) да се откупи духътъ на мѣстото отъ земята, право за издигане градежъ, като се умилостиви съ жъртва, понеже се посѣга на правдинитѣ му; 2) да се снабди градежътъ съ закрилникъ; и 3) за щастие на кѫщата. *J. A. Voraček*[4]) мисли заедно съ *J. Šafařík*,[5]) че споменитѣ за зазиждане живи люде въ основи на градежи у българитѣ сѫ чужди, донесени между тѣхъ отъ камскитѣ българи. Ако приемемъ това мнѣние на *Voračeka,* тогава какъ ще си обяснимъ слѣдитѣ му у другитѣ славѣни? Нѣма ни най-малко съмнѣние, че той е билъ познатъ у славѣнитѣ прѣди раздѣлането имъ, а не отсетнѣ прѣнесенъ у тѣхъ.

Въ развитието на нашия обичай можемъ да различимъ три главни периода.

Прѣзъ първия периодъ се принасяли изключително човѣшки жъртви, съ цѣль да умилостивятъ духа на земята, или да откупятъ мѣстото, понеже се посѣгало на правдинитѣ му. Той е ясно засвѣдоченъ и день днешенъ у нѣкои азиатски и африкански народи, както видѣхме. Явява се питане: дали тая прѣдстава не намираме и у европейскитѣ народи, прѣдимно балканскитѣ? Отъ вѣрванията и обичаитѣ, които въ днешно врѣме се практикуватъ, впрочемъ не потвърдени съ исторически факти, не можемъ съвсѣмъ да отречемъ нѣкоя историческа подкладка. Тукъ ни дохожда на помощь съврѣменниятъ случай у арнаутитѣ, що наведохме по-горѣ. Наистина, въ всички балкански пѣсенни мотиви ясно изпъква тая черта, но ние трѣба да я схващаме за остатъкъ отъ онова врѣме, когато наро-

---

[1]) *Liebrecht*, Zur Volkskunde. 286. стр.
[2]) Ср. *Д. Матовъ,* въ сПСп. XLI.—XLII кн. 982. стр.
[3]) Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven, Münster, 1890. 158. стр.
[4]) „Slovanský Sborník“ II. 584. стр.
[5]) Slovanské Starožitnostý, II. 178.—179. стр.

дитѣ живѣли задруженъ животъ и извършвали тоя жестокъ обичай. Дали слѣдъ раздѣлането на арийскитѣ народи обичаятъ се практикувалъ въ отдѣлни племена, за сега само възъ основа на тия данни не можемъ да кажемъ положително. Много сме наклонни да вѣрваме, че у нѣкои, напр. у славѣнитѣ, на първо врѣме се е употрѣбялъ така, както въ задружния животъ.

Прѣзъ втория периодъ вмѣсто човѣшки жъртви почнали да употрѣбятъ мъртви хора или само часть отъ тѣхъ, сетнѣ човѣшки статуи, както казва *Liebrecht*,[1]) и по-сетнѣ, като измѣрвали сѣнката на оногози, който пръвъ помине прѣзъ градежа, зазиждали я. Изпърво човѣкъ не можалъ да схваща, че боговетѣ му могатъ да се задоволяватъ и съ нечовѣшка жъртва, но съ течение на врѣме, като напрѣдвалъ умствено, почналъ да ги подмамва, та вмѣсто първичнитѣ отредени жъртви, принасялъ само часть отъ тѣхъ, или само подобията имъ, мѣрката имъ, за да има пó-малко материални загуби.[2]) Досжщъ такъво възрѣние днесъ срѣщаме у европейскитѣ народи, и то тъй поддържано, щото смѣло можемъ да кажемъ, че у който народъ го срѣщаме най-добрѣ застжпено, той има най-ясни прѣдстави за първичния смисълъ на обичая.

Третиятъ периодъ, най-новиятъ, настава, когато почнали да принасятъ жъртва животни или часть отъ тѣхъ, както и подобията имъ. Тукъ спадатъ стари черковни книги, каменни изображения на животни, заравяни или зазиждани въ основитѣ или стѣнитѣ на градежи.

Дохождаме на въпроса за родината на баладата.

Баладата за зазиждане живи люде въ основитѣ на нови градежи въ поезията на балканскитѣ народи е отъ гръцки произходъ.[3]) Слѣд. гръцкитѣ варианти сж прототипъ на българскитѣ, сръбскитѣ, румънскитѣ и албанскитѣ. Съображенията за това ни сж типичнитѣ елементи на баладата, които сж отъ гръцки произходъ. Тѣ сж:

1. Каквото денѣ се градило, нощѣ се срутвало. Locos communis на всички варианти.

---

[1]) Op. cit. 293. стр.

[2]) Ср. *Д. Матовъ*, op. cit. 982.—3. стр.

[3]) За жалъ, нѣмахме на ржцѣ изслѣдванията на *L. Săinenu*, Studii folclorice — „Legenda mestreliu Manole la grecii moderni“ — Buc. 1896., 47.—66. стр. и *Kurt Schladedoch*, Die aromunische Balade von der Artarbrüche въ „I. Jahcresber. des instr. für rum. Sprache zu Leipzig, 79.—122, които посочва г. проф. *д-ръ Ив. Д. Шишмановъ*. (Пѣсеньта за мъртвия братъ въ поез. на балк. народи, въ Сбм. XV 486. стр)

2. За изкарване на градежа най-много е замисленъ първиятъ масторъ. Тоже locus communis.

3. Стихия (το στοιχειό), тайнственъ гласъ, насънѣ, птичка извѣстява масторитѣ да принесатъ жъртва за градежа живъ човѣкъ.

Тая черта въ българскитѣ варианти не е застѫпена, съ изключение въ прилѣп. вар. — черно пиле, чепин. и серския вар. — насънѣ, разгр. вар. — пѫтници, а въ сръбскитѣ — самовила. Въ арумънскитѣ стои птичка, а въ албанскитѣ — старецъ. Както видѣхме, духътъ играе важна рола въ вѣрването за зазиждане живи човѣци. По-късно е замѣненъ съ птичка (ластавица), сетнѣ въ видъ на сънъ, и най-сетнѣ съ самовила, старецъ и пѫтници. Та и самата „птичка въ поезията на никой другъ народъ не играе такава важна рола, като въ гръцката.“[1])

4. Почти въ всички варианти жената на първия масторъ е зазидана въ градежа.

Отклоняватъ се отъ това мѣсто босненскитѣ варианти: въ тѣхъ се говори за зазидани братъ и сестра, Стоя и Остой. (Стоя и Стоянъ). Не ще и дума, че тия двѣ имена сѫ нагодени отъ етимологични съображения за градежа.

5. Условието съ масторитѣ додържва докрай само първиятъ масторъ, та за това и неговата жена дохожда най-рано на градежа и бива зазидана.

6. Епизодътъ съ пръстена или златната ябълка.

7. Послѣднитѣ думи на зазиданата нещастна жена.

По тая послѣдна прѣдстава гръцкитѣ варианти се отличаватъ отъ другитѣ балкански по това, че въ тѣхъ има проклетие на моста (впрочемъ въ прил. вар. и въ арумънската версия е сѫщото), а въ гръцкитѣ — майчина любовь, да ѝ оставятъ отвънъ гърдитѣ, за да дои бозайничето си.

Чудно е, защо името на първия масторъ въ никой гръцки вариантъ не е споменато, докато въ вариантитѣ на другитѣ балкански народи, прѣдимно български, е опрѣдѣлено освѣнъ името на първия масторъ, още имената на братята му, на жена му, па даже и на дѣтето му. Видѣхме, че въ българскитѣ варианти прѣобладава името Манолъ, Мануилъ, а то е прѣнесено изъ Гърция заедно съ баладата. „Името Манолъ, Манолчо, казва г. проф. *Шишмановъ,*[2]) се срѣща въ нашата поезия само въ пѣсни, въ които се

---

[1]) *Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ,* op. cit. 554. стр.

[2]) Op. cit. 486 стр.

отразява чужда по̀-висока култура: Манолъ търговецъ, праматарь, првъвъ масторъ, и пр." Ако това име не срѣщаме въ другитѣ балкански варианти, освѣнъ въ единъ арумънски, поне трѣбаше да го има въ гръцкитѣ, защото за тѣхъ има и историческа подкладка въ самата Гърция. Наистина, въ единъ вариантъ срѣщаме Маноли, дѣто била зазидана втората сестра на зазиданата, ала само това не е достатъчно. Името Маноли и сега носи моста на Аграида (въ Акарнания) съ надписъ отъ 1659. г., на който се чете, че ктитори били *Димитри* и *Манолъ*.[1]) Достатъчно е било за народния пѣвецъ да заеме едното или другото име и да го постави въ баладата, за да движи случката. И двѣтѣ тия имена се срѣщатъ въ наши и румънски варианти, както и въ сръбски, но само у послѣднитѣ Димитрия (Митре). Смѣло можемъ да допуснемъ, че тия имена и въ гръцкитѣ варианти сѫ били изпърво, а може би и въ нѣкои сегашни варианти, непознати намъ,[2]) но, съ течение на врѣме забравили се. А такива появи не сѫ рѣдки въ народната словесность, защото често се случва, по́-старото да се намира у другъ народъ, заето отъ друга култура, въ която то вече е забравено.

Локализирането на градежитѣ у балканскитѣ народи е по свойството на поезията и е обща черта на всички народи, въ които намираме легенди на нашата тема.

Какъ е вървѣлъ пѫтьтъ за разпространението на нашата балада отъ гърцитѣ у другитѣ балкански народи, не можемъ да кажемъ съ достовѣрность; обаче по никакъвъ начинъ нѣма да се съгласимъ съ г. *Сырку,* че отъ румънски и сръбски сѫ образувани нашитѣ балади. Освѣнъ наведенитѣ паралели, многото варианти у насъ сѫ явенъ доказъ за прѣдимството имъ прѣдъ румънскитѣ и сръбскитѣ варианти. Първата версия на сръбскитѣ варианти, а именно босненскитѣ, трѣба съвсѣмъ да раздѣляме отъ вариацинитѣ на другитѣ балкански народи: нейниятъ строежъ ни навежда на мисъльта, че тя се образувала самостойно, независимо даже отъ гръцката версия. Макаръ самъ *Гете,* като се запознава съ сръбскитѣ епически пѣсни, да призна баладата „Зидане на Скадра"[3]) за най-съвършена епическа пѣсень на сръбския народъ, както и

[1]) *Сырку,* op. cit. 325 стр.

[2]) Вѣроятно въ изслѣдванията на *Säinenu* и *Schladedach* трѣбва да има нѣкои нови варианти, въ които да стои името Манолъ. Отъ първото издание на *Säinenu*-вата студия се ползуваме по извлѣченията на *Сырку,* п. м. Новото издание отъ 1896. г. трѣба да донася нови материали.

[3]) *Вук,* Пjесме II., № 26., 115.—120. стр.

д-ръ *J. Máchal*[1]) я титулира „перлъ" на югославѣнскитѣ народни пѣсни отъ тоя мотивъ, поради художествената ѝ концепция, не можемъ да приемемъ, че сръбскитѣ варианти сѫ послужили за прототипъ на нашитѣ. Наистина, нѣйдѣ сръбскитѣ пѣсни на тоя мотивъ стоятъ пó-горѣ отъ нашитѣ, ала по това да сѫдимъ, че нашитѣ сѫ заимствувани отъ тѣхъ, дохождаме въ противорѣчие съ ония черти, които сочатъ прѣмо източника — Гърция. Ако да е тъй, както приима г. *Сырку,* тогава очакваше се да има много варианти у насъ отъ пограничнитѣ мѣста съ сърбитѣ, когато пъкъ напротивъ тѣ сѫ много малко, па даже въ сборника на вѣщия етнографъ г. *Д. Мариновъ,* „Жива Старина", не срѣщаме ни единъ вариантъ. Едничкиятъ нашъ вариантъ, който се доближава много до Вуковия „Зидане на Скадра", е изъ с. Василевци (Софийско) въ сборника на *Вл. Качановски.*[2]) Вѣроятно, тоя вариантъ е прѣнесенъ отъ нѣкой нашъ или сръбски пѣвецъ изъ Сърбия въ най-ново врѣме. Така трѣбаше да го схваща и г. *Сырку,* а не да му служи за опорна точка.

---

[1]) O boh. ep. sl., 46. стр.
[2]) № 122.

Солунъ, 6. декември 1901. г.
